

REVIEWS, BIBLIOGRAPHICAL NOTES

Documente de arhivă privind robia țiganilor. Epoca dezrobirii (culegere editată de Venera Achim și Raluca Tomi, cu colaborarea Florinei Manuela Constantin) București, Editura Academiei Române, 2010, 282 p.

Istoria marginalilor devine un subiect tot mai prezent în preocupările mai recente ale istoricilor în curs de afirmare sau a celor mai experimentați. Faptul este sesizabil din tematica unor lucrări de doctorat, ca și din cea a unor lucrări editate publicate mai recent sub forma unor studii noi sau prin recuperarea și popularizarea unei literaturi de specialitate elaborată în perioada antebelică. Acest interes constituie un rezultat nu neapărat al căutării senzaționalului sau impactului de piață, ci al necesității înțelegerii funcționării propriei lumi normative care prin reglementarea anormalității a afirmat implicit limitele propriei proiecții în materie de viață culturală, politică, instituțională etc.

Istoria țiganilor este un aspect consistent al acestei preocupări din ce în ce mai susținute. Din păcate, pentru o bună perioadă (ne referim aici la anii '90), recuperarea subiectului în lucrări cu tentă etnografică și istorică a fost domeniul predilect al amatorilor. Asta până la apariția lucrării lui Viorel Achim din 1998¹. Sinteza sa a primit și o traducere în engleză (2004)², fapt ce certifică faptul că în materie de repere istorice fundamentale, cercetătorii apuseni aveau nevoie măcar de o lucrare serioasă din spațiul istoriografiei românești, altfel, toate aprecierile lor nedepășind o superficială abordare sau pur și simplu o reconstituire speculativă pe baza unor fărâme de informație rătăcite în materiale apusene, fie ele seriale sau sinteze dedicate istoriei sud-estului Europei sau a României (a se vedea cazul lui David M. Crowe³).

Și în sinteza pomenită a lui Viorel Achim perioada dezrobirii a beneficiat de o atenție semnificativă (p. 76-119). Cu toate acestea, era doar debutul cercetării acestor probleme. Cum certifică studii ulterioare ale Venerii Achim și ale Ralucai Tomi, subiectul poate fi exploatat în direcții variate, ultima dintre cercetătoare abordând cu succes și comparativ discursul cultural avansat în legătură cu fenomenul dezrobirii. Se poate spune că volumul de față este un apendice al acestor cercetări. Unul esențial totuși, prin aceea că pune la dispoziția celor interesați un material inedit care va putea fi exploatat și de alți cercetători în variate moduri, în studii de istorie socială, economică sau culturală.

Tehnic vorbind, la nivelul conținutului identificăm concentrarea asupra intervalului 1831-1859, fiind editate, cu minime intervenții, materiale produse de diverse instituții din Principatele Dunărene precum: Departamentul Trebilor din Lăuntru, Ministerul de interne, fondurile arhivelor mănăstirești, cele ale Obștescului Divan, Vornicia Temnițelor, Ministerul de Justiție, Nazăria țiganilor etc. și fonduri personale. Acestea se găsesc în arhive județene din București, Iași, Vâlcea, Argeș, Dolj, precum și în Biblioteca Academiei Române. Adunarea lor într-un volum salvează timp și invită totodată la abordări

¹ Viorel Achim, *Țiganii în istoria României*, București, 1998.

² Idem, *The Roma in the Romanian History*, Budapest & New York, 2004.

³ David M. Crowe, *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia*, New York, 1996.

comparative sau integrarea subiectului în agende de cercetare diverse, nu neapărat exclusiv rezervate istoriei țiganilor, ci analizei unor fenomene precum: funcționarea aparatului polițienesc, mobilitatea spațială, căsătoria, transmiterea și regimul de proprietate al bunurilor mobile etc.

La nivelul cel mai general al conținutului actelor emise de instituțiile deja pomenite, observăm că ele rețin date privitoare la: operațiunile de vânzare-cumpărare, probleme legate de impozitarea robilor, de evidența și controlul lor (desigur, tot în ideea unei eficiente exploatare a taxelor și serviciilor pretinse de la ei), la provocările legate de mobilitatea lor spațială de grup sau individuală, la mariajele contractate între indivizi ce aparțin de doi proprietari diferiți sau de condiție juridică diferită, la despăgubirea proprietarilor de robi fie ei instituții, fie individuali. În mod particular, unele documente merită atenție specială deoarece lămuresc că dincolo de un statut juridic general derivat din condiția de rob, specializarea unor grupuri în sectoare de nișă genera un tratament special la nivelul praxisului cotidian. Interesant este modul de a aborda, formula și ancheta variantele de mobilitate spațială, dar și de a lămuri cauzele ce le puteau determina (fie abuzuri, fie crime ori alte circumstanțe ca momente limită cauzate de războaie sau dezastre naturale sau biologice). Unele documente sunt valoroase pentru că precizează registrul ocupațiilor secundare și rău famate, relația dintre îndatoririle domestice și cele comunitare în folosul statului. Alte prezintă interes deoarece pot pune în discuție flexibilitatea în registrul ocupațional, adesea atribuit țiganilor generici de literatura antropologică apuseană. Desigur, unele materiale pot reține atenția pentru că relevă situații în care succesiunea sau eliberarea decurge sub alte auspicii decât cele reglementate de un cadru legal general. Cele mai numeroase însă permit elaborarea unor studii privind eficiența și rigoarea aparatului birocratic. Prea puține dintre ele indică direcția urmată de cei eliberați, pentru a putea urmări dacă centrele urbane se puteau constitui într-un pol de atracție sau dacă migrația către apus, în contextul emancipării, a fost un fenomen de masă, după cum s-a speculat în scrieri istorice anterioare.

Acest volum confirmă faptul că Institutul "Nicolae Iorga" rămâne unicul care în mod instituționalizat și-a propus să formeze și să dirijeze o linie de cercetare veritabilă a acestei probleme de istorie socială și culturală și că, cu unele excepții rătăcite în țară și apusul Europei și chiar pe alte continente, producția de material istoriografic specific subiectului rămâne terenul pasionalilor amatori sau agenților aflați în slujba unor proiecte politice. Desigur, scrisul istoriografic depinde de modul de "citire", condiționat de un "antrenament" și de un *background* cultural tot mai complex, din care lecturile din domenii variate ale științelor sociale nu trebuie să lipsească. Ne așteptăm ca volumul de față să confere consistență și argumentului antropologilor sau celui al sociologilor care au avansat diverse judecăți înainte de a parcurge materialul arhivistic ori studii consistente realizate pe baza acestuia. Deloc blamabili, prin eforturile lor, în mod cert, ei au încercat să depășească un deficit din istoriografie. Volume ca acesta, coroborate cu rezultatele obținute de științele sociale vor încuraja cu siguranță pe promotorii antropologiei istorice să facă sinteza între cele două câmpuri de analiză. Neîndoielnic, prin acest volum, ca și prin alte consecvente preocupări ale colectivului de la București, devine posibil ca o controversată secțiune din istoria țiganilor și a României să poată fi rescrisă pe baze mai solide.

Marian Zăloagă